

МЕТА.

Въ своїй хаті, своя правда,
И сила, и воля!

Т. Шевченко.

№ 6.

Львівъ, дня 30-го Цвістня, 1865.

Централизмъ московський.

Глянувши на Європу; бачимо у восточній половині тойже, именно въ славянськїмъ мирі, борбу принципа централистичнѣго зъ вічноживою идеєю народности, — борбу въ такїмъ розмірі, въ якїмъ вона въ діянняхъ тої части світа ніколи не заявлялась. Вся Славянщина боретця нині зъ тимъ принципомъ. Централизмъ виступає тутъ въ розмаїтихъ видахъ, — въ виді конституційнімъ або абсолютистичнімъ. Одинъ и другий виконує своє діло передъ нашими очима. Но відвернімъ теперъ нашъ поглядъ відъ конституційного централизму німецького а звернімъ ёго на абсолютистичній централизмъ московський, який нині практикуєтця въ Россїі, — въ тїмъ государстві, у складі которого находитьця головний гуртъ нашого руського народу.

Россія є государство абсолютичне, а всі государства зъ тої категорїі визначаютьця тїмъ, що їхъ уряди держатця системи централизаційної. Мимо того становила Россія значну виїмку въ тїмъ згляді, маючи въ складі своїмъ краї конституційні, якъ Финляндія и Польша. Перша, не маючи идеї о поставленню самостайного государства, не попадає въ покусю, ступити на дорогу революційну, а не даючи Россїі причину обавлятися сепаратизму політичнѣго, є на найближчій дорозі до розвитку конституційної жині въ такій мірі, що и устава сусіднєї Скандинавії перестане бути для неї повагомъ аннексійнимъ.

Польща въ границяхъ природніхъ, такъ зване королевство конгресове, посідала тежъ свою конституцію, котора не була навітьъ конечносттю, випливаючою зъ віденського конгреса. Всі тее знають, що віденські уговори санкціонували тільки поділъ Польщи міжъ три великіє госуларства, и настановили Краківъ госуларствомъ свободнимъ; що віденські уговори запевнили Полякамъ, стоячимъ підъ берлами Россіи, Австріи и Пруссіи, уживанне тільки такихъ правъ, які тими трёма госуларствами своїмъ прочимъ підданімъ признані будуть; що отже Россія въ skutokъ уговорівъ віденськихъ обовязаною бути не могла, дати конституцію Полякамъ, якъ довго вона своїмъ російськимъ краямъ, н. п. Московщині и Русі, не дала ніякої устави; що такъ звана конгресова устава императора Олектандра Павловича не була правнимъ наслідкомъ уговорівъ віденськихъ, тільки виданий прогрію *motu suverennij* актъ царя, не стоячий зъ віденськими уговорами въ ніякімъ правнімъ звязку, и що знесенне тої устави императоромъ Миколаємъ опиралося на теоріи о запропащенню устави черезъ революцію, такъ само, якъ тее практикувалося и въ Авттріи противъ Угорщини и Чехи. Знесенне тої конституції прийняли всі підписники уговорівъ зъ 1815-го року яко *fait accompli* въ якійсь *affaire domestique*.

Въ реформахъ, которі императоръ Олектандро Миколавичъ въ Россіи и Польці відъ 1861-го року вводити зачавъ, вже можна було уважати зароди свободного політичнёго розвитку обохъ краївъ, именно же взглядомъ самої Польщи можна було уважати програму маркиза Велёпольского яко єдиний спосібъ до підготовки народнёго и політичнёго взродження Польщи въ природніхъ границяхъ, отже въ дорозі природнёго историчнёго розвитку, безъ революції и розливу крови, щоби ве противъ Россіи, тільки черезъ Россію и її потугу забезпечити будущину Польщи. Найпоступовіща часть демократичнёї пресси яглицької, німецької и славянської рада Полякамъ овладіти безъ проволоки ті політичні користі, які подававъ імъ царь Олектандро, щобъ передовсімъ запевнити госуларственну автономію королевства. Звісно, що ся рада не помогла, и Поляки не зробили найменшого попиту, щобъ тими концессіями покористуватись. Борбу перенесено зъ улицъ до костелівъ, емиграція, котора значно причиняється до того, що Поляки, замість стояти на реальнімъ патріотизмі, бавляться въ патріотизмъ идеальний, не перестала піддувати іскру, доки не роздула поломений пожеарь, ко-

торий таки не зтопив московські кайдани, а оставивъ по собі те, що оставити мігъ, — руїну.

Ми понимаємо зовсімъ ті причини, которі Поляківъ побуджують шукати будущини свого народу на дорозі революції, а головною причиною є все таки ніщо инше, якъ тільки те, що вони боятця втеряти своє значенне яко народность політична, яко государство. Ті часи, въ которихъ Польша була самостайнимъ государствомъ не такъ то далекі. Враження польскої слави осталися ще свіжі въ пам'яті Поляківъ, отже и не диво що вони, не зробивши ще на собі, по своїмъ політичнимъ упадку, стільки досвідчення, що инші народи славянські, которі давно вже свою політичну истность втерjali, н. п. Русини и Чехи, кидаютьця на дорозу революції.

Зъ гордимъ самосвідомъ велчалася Польша завсіди своєю вольностью, и вказувала на ті борби, якими польский народъ тую-жъ виборовъ; Польша уважалася яко єдиний свободний составъ въ образованню славянськихъ государствъ. Въ самімъ ділі, ся вольность не була порожнимъ словомъ; коли-бъ ограниченне королівської власти, яке тільки подумати можна, право поєдинчого супротивъ гурту соймового, посунене до найдальшої граници можебности, якъ тее въ *liberum veto* показуетця, найобширнійша самоуправа, найнезавислице правосудіє при ограниченню всіхъ політичнихъ правъ на два соціяльні стани, именно шляхту и духовенство католицької государственної церкви, и при феудально-государственній фнкції, що ті два стани складають собою політичну націю Польщи, — коли-бъ все тее достаточне було виконати понятте політичнєї вольности: то тая вольность могла би справді уважатися яко політичній идеаль, которий міжъ усіми восточно-європейськими государствами тільки Польша и Угорция зреализували. Но власне ті приточені моменти тої вольности показують, що вона зовсімъ не тее, що ентузіястичні патріоти зъ неї зробити стараютьця. Була то вольность феудального государства, зъ которою народи въ цілій Європі відъ середніхъ віківъ ажъ до сегодня боролись и борятця, щобъ осушити новожитне правне государство, которе оснєвуетця не на політичнихъ привилеяхъ поєдинчихъ верствъ, а на признанню обивательської рівноправности всего народу.

Такимъ ото государствомъ, за яке народи боролись и борятця, Польша не була; вона осталася ажъ до посліднєго моменту, т. є. до посліднєго поділу, государствомъ феудальнимъ, и мимо всіхъ своїхъ політичнихъ борбъ не повелося їй вибороти вольность для

всього народу, якъ отсе вона для нього зъ подібнихъ борбъ въ Ягліі виросла въ такъ великій мірі. Власне ся околичность єсть причиною, що для народівъ, которі колись складали государство польске, не може воно бути идеаломъ, ані навіть гасломъ до борби зъ государствами иншими, которі не перестали ще бути конечностю політичною. По крайній мірі для руського народу гасломъ до борби зъ истнующими государствами, може бути тільки государство рівноправностне, а такимъ для нього Польща до посліднєй хвилі свого истновання не була. Тєє, чимъ на ново збудована Польща для Русі бути могла би, Русь узглядняти не може, тимъ більше, коли зміркувати ті варунки екзистенції, въ якихъ руський народъ нині, після кілько-вікового пановання Польщи, находитця. Се єсть фактъ, що варунки самостайного політичнєго биту руського народу значно підкопані черезъ ополячення де-якихъ верствъ, іменно шляхти и міщанства. Польскій елементъ на Русі зробився такъ сильний, що якби Русь въ нинішнімъ стані ввійшла въ складъ польского государства, то її не ожидало-бъ тамъ инше щастє, якъ тільки конституційне полонизованне, або, иншими словами сказавши, продовженне борби, котора упадкомъ Польщи перервалася а котору ми вже нині, зъ такимъ skutкомъ якъ давніше, навіть піднести не могли-бъ. Конституційний централізмъ вже ми добре второпали. Ми безъ борби революційної дістали єго въ Австрії, а небавомъ, надійсь, дістанемо єго въ Россії. Не-маємо причини превносити централізмъ польскій надъ московський, а коли що безъ розливу крови знайти можна въ одного, то навіщо здалось шукати єго тамъ, де, безъ попереднєй борби, знайти єго не можна? Противъ централізму боротись руський народъ мусить, и на те вінъ приготований; такъ отже лучше єму боротись противъ него въ такому государстві, де заходить вспільний інтересъ иншихъ народівъ, ніжъ тамъ, де Русь для себе въ тій борбі ніякихъ союзниківъ найти не могла-бъ. Такимъ государствомъ єсть власне и Россія.

Ми далекі відъ того, щобъ одобряти вираженне одного галицького Русина, которий такъ мало важить собі исторію польского государства, що осмілився недавно тому въ друкованімъ слові такъ невзглядно виразитись, буцімъ тая подає тільки предмети для комедії. Такими Русинами величатися не можемо, бо мабуть вони за надто мало знають исторію свого власного народу, та мабуть и не багато де-чого руського въ нихъ находитця, коли подібнимъ способомъ виражатися сміють. Все-жъ таки не можемо

згодитися з думкою тихъ Поляківъ, которі кажуть, що государство польске єсть ще й нині конечносттю політичною, а то такъ для Європи якъ и для Русі. Політичною конечносттю, здається, не єсть воно вже по-просту тому, що яко государство перестало воно, чи то наслідкомъ внутрішніхъ, чи вишніхъ причинъ, чи навіть обоіхъ разомъ, екзистувати. Що екзистувати може и повинно, те екзистує — се єсть основний законъ природи, въ которімъ и діла людські внімки не чинять. Організмъ, которого члени не-то-що не держатця купи, але навіть, самі себе закріваваючи, живосиломъ одриваютьця — якъ сего примірзъ бачимо въ двістатітній борбі руського народу зъ Польщею — єсть аномальнимъ організмомъ, который самъ ослабивъ себе на стільки, що потімъ легко стався здобичтю організмівъ іншихъ — живосилу вишніго. Внутрішні и вишні причини помогали до того, що государство польске перестало бути конечносттю політичною. Для Європи не єсть воно конечносттю, коли вона такъ обоятно дивилася на кількокротне розбиранне того же, а се показуєтьця ще більше зъ того, що Європа въ ту пору, коли народъ польскій зъ розпаччю хватавъ за оружжє, и коли вона єму подібнимъ способомъ помогти могла, якъ иншимъ народамъ помогала, для которихъ добачала конечность государственного битю, кромі дипломатичногю и журнального крику, нічого для збудовання на ново польского государства не вдіяла. Для Русі наконецъ не є збудованне Польщи въ колишніхъ границяхъ політичнихъ ніякою конечносттю по тій причині, якъ уже ми вище сказали; додати тільки треба, що ввесь руській народъ, хочъ зъ іншихъ поводівъ — простий людъ зъ інстинкту, а інтелігенція зъ розторопности політичної — мимо того, що вінъ досі въ іншихъ государствахъ великого гаразду для себе не найшовъ, такої конечности не добачає, а се єсть дуже важний аргументъ въ тімъ випадці, де поведенне якогось діла найбільше відъ згодности різнихъ факторівъ залежить.

Закіннуть намъ може Польки, що ми покликуюємось на самі негативні результати, одсилаючись до неприхильности простого люду, который єсть темний, и до інтелігенції, котора єсть або зовсімъ омоскалена або признаєтьця до москвофильскихъ тенденцій. Одповідаємо: що тичитця інтелігенції, то правда, що єсть у насъ и така, але ми не промовляємо въ имени тої, тільки въ имени інтелігенції, котора визнає идею народню, и зъ іншихъ поводівъ збудованню государства польского противитця ніжъ ова. Згода на середки не є ще згодою на причини и наслідки. Врешті и Поляки, хочачи оправдати свої претенсії до Русі, покликаютьця

на одну часть интеллигенції въ руськімъ краю, именно тую, що єсть ополячена, а которі думка такъ зъ думкою люду якъ и зъ думкою народнєй и омоскаленой интеллигенції не згоджаєтця. Що же тицить простого люду, которий єсть наша сила и будушность, то вінъ може сміливо сказати Полякамъ: „Якми ви насъ для себе зробили, такихъ насъ и маєте. Провиняють инші государства супротивъ насъ стільки якъ ваше, тоді ми и супротивъ нихъ такими будемо, а поки-що пошукаємо нашої правди. Шукаючи може и найдемо.“ Збудованне Польщи въ государственныхъ границяхъ не є отже конечносттю політичнєю загально, а для Європи зъ одной, для Русі же зъ другої стороны въ особенності. Для кого-жъ єсть воно конечносттю? Може для самої Польщи? Навіть и тєє ні! Атже-жъ Польща, яко государство, складалася більшою частию изъ Русі, о которий ми вже сказали, чого вона хоче. Здаєтця, що краї руські — *ziemie polskie*, якъ виражаютьца ще й нині польскі газети — мають право тежъ сказати своє вольне слово тамъ, де ходить о Польщу. Польскому народові Русь, надійсь, не оставить необмежену власть рішати о судбі руського народу. Нехай би ті народи були и въ найкращій згоді, въ найближчихъ заємнахъ, якъ братъ изъ сестрою, то все-жъ таки „братъ собі радъ, сестра собі несла.“ Дві голові — то и два серця, а „що голова,“ кажуть, „то и розумъ.“

Мимо того Поляки не перестають утверждати, що збудованнє Польщи въ государственныхъ границяхъ хоче весь польскій народъ, а той живе не тільки въ краяхъ польскихъ, але въ значнімъ числі и на самій Русі, а на тімъ опираючись, утверджають, що Русь того хоче. Поляки живучі на Русі зворохобилися въ користь повстаннє польского — отже Русь зробила инсурецію! Такъ говорили Поляки підчасъ повстаннє, такъ сказавъ намъ ще недавно одинъ дневникъ польскій*). — Польскій народъ може того и хоче але конечносттю воно и для него не єсть. Поляки, славити Бога, належать до тихъ народівъ, которі мають свою батьківську землю, свою вітчину, такъ само якъ и народъ руський. Тотъ край, де гуртъ польского або руського люду живе, є вітчиною польскою або руською. Розвиттє народу въ своїй вітчині є конечносттю; розвиватись народові по-за обємомъ тої вітчини, не є и не може бути конечносттю для самого гурту, тільки хіба для тої вітви, котора,

*) „Прага“ въ артикулі „Sprawa ruska,“ на которий ми одвічати не замахємо. Ред.

відщепившись від коренного пня, пустила корінь вь вітчині чужій, вь вітчині иншого народу, которий, яко гурть, яко коренний пень, такь само має право конечности розвиватись на своїй землі, якь овий на своїй. Де на одному місці заходять два особні права конечности, тамь очевидно рішати мусить право моральности, а таке рішення стаєтця тоді правомь конечности загальнимь. Який же вирокь западає взглядомь Поляківъ, живучихъ на Русі, ведля права моральности? Польскій елементъ на Русі є, а коли є, то потребує екзистувати, безь взгляду на те, якимь вінъ способомь тутъ взявся: чи зайшовъ сюди зь свого краю, чи виродився зь тутешнєго народу, чи може одно и друге. Для руського народу екзистенція польского елементу вь отчинні руській неконечна; для Русі, яко для краю, може вона бути конечна або и неконечна. Коли на одній влици міжъ білими зубами виросте одинъ чорний зубъ, то, хочь другимь зубамь може єго и встидно, нехай вінъ собі росте, та помагає жвкати хлїбъ, и живити свого чоловіка; коли-жъ вінъ зачне вередувати, та вертїти влицю, то вже годї: можна безь єго обїйтись, такь само якь и безь білого зуба, коли вінъ болїти почне. Завданнємь и конечносттю польского елементу на Русі — єсть ити вразь зь елементомь домашнімь руськимь, безь взгляду на те, якою дорогою иде собі гурть польского народу вь отчині своїй. Кажуть „ближча сорочка нїжъ кожухъ“, а ми можемо додати „ближча шкура нїжъ сорочка“ — ближча вітчина народня, нїжъ вітчина государственна. Нехай буде, що государство польске було для насъ колись сорочкою, але нинї є тою сорочкою для руського народу, се-бъ то государственною отчиною, Австрія и Россія, именно ті государства, которї нинї екзистують, и вь которихъ ми екзистуємо. Якъ-що може намь вь одній або другій сорочці студено буде, тоді ми може рішимось надягнути кожухъ, та якь не свій власний, то хочь позичений, а все-жъ таки будемо позичати вь того, вь кого вінъ є: не ждатимемо, докіля єго хтось ушне зь тихъ шкуръ, у которихъ ще вївці на пашу ходять.

Полякамь ходить о государство, — Русинамь о народность; очевидно, що мета однихъ и другихъ є зовсімъ різна, отже и різні ведуть до неї дороги. Полякамь треба ити дорогою революції — Русинамь дорогою органичнєго розвитку, бо вони мають примірять на иншихъ народахъ, и. п. на Чехахъ, которї вже нинї вь народнєму зглядї вище стоять, нїжъ Поляки. Щобъ оба народи могли ити одною дорогою, то треба-бъ перше, щобъ вони своїмь битомь

зрівнялись, именно же, щобъ Русини станули своїмъ битомъ народнімъ такъ високо, якъ Поляки, або щобъ Поляки упали такъ низько якъ Русини, у которихъ нині найвища ціль уратувати народність. Сего второго бажати не можна, а теє перве може наступити тільки після довшого часу, наслідкомъ власне того органічнёго розвитку.

Изъ повищого здавалось би, що при теперішніхъ околичностяхъ и при тімъ стані въ якимъ Поляки и Русини находятця, оба ті народи вспільною дорогою ити не можуть, мимо того, що се єсть для обохъ така конечність, відъ которой залежить їхъ екзистенція яко самостайніхъ народівъ славянськихъ. Ми ані на хвилю не сомніваємося, що одну дорогу для обохъ народівъ найти можна, ходить тільки о теє, щобъ згодитися на вспільну мету. Найвищою метою кожного народу єсть ёго гараздъ. Що гараздъ кожного народу лежить въ свободі власній, а не въ панованню надъ иншими, се мабуть ніхто не заперечить. Въ словахъ нашого великого поета :

Въ свой хаті своя правда

И сила и воля!

лежить сама віковічя истина. Вона повинна бути метою всіхъ народівъ, всіхъ племенъ, а народи славянського племені не чинять певне у тому взляді ніякої виімки. Коли-бъ славянські народи тую истину за найвищу ціль собі поставили, тоді й гарадували-бъ хочъ би въ якому-небудь госуларстві. Пануючи кождий въ природній отчині своїй, панували би вони въ госуларстві, а не воно надъ ними. Де одинъ за всіхъ а всі за одного, тамъ не може бути неволі. Госуларство є тоді не паномъ, а сторожемъ свободи. Ми кажемо : яке-небудь госуларство, отже и Россія. Госуларство є завше таке, які суть ті народи, зъ которихъ воно складаєтця. Нехай народи, зъ которихъ складаєтця Россія, станутця усі волелюбними, для себе взаімно справедливыми, тоді и деспотичня нині Россія станєтця сторожемъ свободи. Ми віримо, на приміръ, що Австрія, осуцївши виречену рівноправність своїхъ народівъ, станєтця могучимъ госуларствомъ. Чи повірила-жъ би Австрія въ щирість нашої думки, коли-бъ ми, для забезпечення нашого гаразду, бачили конечність розвалення якого изъ екзистуючихъ госуларствъ — положімъ, хочъ би и Россії? Госуларственність не є привилеемъ якогось народу. Всякий народъ мігъ би бути госуларствомъ, коли-бъ съ тимъ доконче звязаний бувъ гараздъ народу, але понеже такъ не є, отже кожде изъ екзистуючихъ госуларствъ може бути для народівъ одповідне, коли народи самі того зхочуть.

Покинути дорогу революції, а ступити на дорогу органічного розвитку, або іншими словами: покинути думку панування Польщі надъ Руссю, а прийняти засаду рівної свободи обохъ народівъ підъ пануваннемъ Россіи и Австрії, то єдиний спосібъ, щобъ народъ польскій, а черезъ него и народъ руській, не щезъ зъ лица землі а имена їхъ не були вимазані зъ поміжъ именъ народівъ славянськихъ, щобъ ми, по просту сказавши, не зробилися Москалями, но остались би тими народами, якими насъ воля божа мати хотіла. Поляки вже мабуть ажъ надто добре переконалися, що дорога революції до добра їхъ не доводить. Кожда революція потягає їхъ назадъ о кілька десятківъ літъ вь їхъ народнімъ розвитку. Вся Славянщина каже справедливо, що революції польскі вадять самій Польщі и вадять Россіи, которій не дають вони доконати діло свого государственного переобрання. Поділяючи зовсімъ отсю думку Славянщини, ми додаємо ще: польскі революції вадять Славянщині загально, не даючи розвись єдиному славянському государству вь такій спосібъ, которий вплинувъ би користно на долю Славянъ вь государствахъ іншихъ, и вадять руському народові вь особенності, тому-що Россія, обавляючись неперестанно політичного сепартизму Русинівъ, примушена ступати на невластиву собі дорогу централизаційну, щоби омоскаленнемъ Русі відъ того забезпечитись.

Може кому здаватиметця, що ми одступили одъ річи, говорячи, замість о централизмі московськімъ, о прямованняхъ Поляківъ; но сего було доконче треба для лучшого зрозуміння того, що ми о централизмі московськімъ сказати маємо.

(Конецъ буде).

Идея народнєї рівноправности вь Австрії.

Допись зъ Підгір'я.

Де-які крикуни та софисти зъ німецької стороны, стали-було галасувати, що народня рівноправність не дасть ввестися вь діло. Спасибігъ їмъ премудримъ за той крикъ та й галась! Відомо намъ усімъ, за-для-чого вони такъ роззявили на насъ ротъ. Се-бъ не що инше,

якъ тільки гегемонія. Огъ и сукъ, на якімъ вони підперлися! Німці, аби здорові, раді-бъ панувати, якъ панували досі, а не знають обь цімъ, що того самого хочать Мадяри, Італіянці, Поляки, Чехи, — та й ми грішні не-відгого

Межинародне право позискало у насъ, въ Австрії, одну изъ най-важнїйшихъ засадъ, се-бъ то, рівноправність. Ёго Милость, цїсаръ и панъ нашъ, щоби запобігти всякимъ розгардіяшамъ въ своїй імперїї, зволила наділити насъ симъ правомъ. Довгий часъ було таке, що панували въ Австрії тільки дві народності: Німці и Мадари. Всі инші, якъ-би не тої раси люде, кувяли запосліджені, бупімъ то не для нихъ держава. Ледве що святая церковь огрївала їхъ, біднихъ, запропашенихъ, та й скріпляла їхъ отуху. Прийшлося, идея народностей проклявалася на западі, та й сталася двою великихъ насъ доселі голомшеного люду. Отъ и готовий розрухъ! Историчні споминки роздули народню идею, ажъ до самої поломені. Въ кожному чоловіці ожила якась прадідня сила; кожний, якъ новорожденний, зъ верескомъ повитавъ світло цієї нової идеи. Заклопоталася стара бабуся-полїтика, и ну-жъ до голови по розумъ, який би оце тому обладъ дати. А вже-жъ узадкати историю, затарасувати її старими, зпорохнїлими паперами, ніякъ. Така бо вамъ пружка ця нова идея, що переймає навскрїзь навіть и діти въ колиці! Рада въ раду, таки завчасу треба було підложити нову основу, щоби государство не всколебалося у всіхъ своїхъ зложняхъ. И хочъ були приклонники старого ладу та ряду, Ёго Милость Цїсаръ укріпили тронъ свій таки на сій новій идїї.

Стало, що теперъ вже и Русинъ може бути політикомъ, що и ёму вільно розвинути Богомъ даровані сили. Отже заходить и питання, яка має бути політика руська? Навпершъ висказати намъ доконче, що Русинъ, аби бувъ політикомъ, треба ёму політику знати. Що-жъ се за диво таке ця політика? Нашъ селянинъ каже: „роби такъ, аби вовкъ бувъ ситий, а коза ціла“. И ось тобі якъ-разъ, простою своєю пословицею змїркувавъ цілу політику. Хто-жъ вовкъ, а хто коза? Було, старі Римляне держали вовчицю за матіръ свого государства, и справді воно таки було вовчицею для цілого миру. Нашъ простодушний селянинъ яку-таку натуру, що всілякої дачи домагаеця, або служби, навикъ прозивати таки вовкомъ. Отже-жъ государство, по ёго, то вовкъ, якого не лишъ вінъ самъ, но и всі чужі побоятись мають.

Государство, то тіло законне, власть законна, що не щадить ні-кого, хто неповинуеця, чи вінъ самъ панъ графъ, чи проста людина, вчи хто-тамъ. Забезпечує воно тобі життя та й иміння, а домагаеця ірної и праведної служби відъ тебе. Весь твій добут окъ и спрятокъ,

є разомъ добуткомъ и спраткомъ государства. Чимъ більше ти збогатиєш, тимъ збогатіє и государство. „Ото богатий край!“ навикли ми викликувати тамъ, де всього статку доводі. А въ краяхъ такихъ люде такъ пораюця, що вовкъ, т. е. государство сите, а коза, т. е. вони самі заможні, цілі. Це-жъ не лишъ що-до зрібку-иміння. Служишь государству, то служи ревни и праведно, а тамъ и бачъ, щоби не стерявъ и свої сили. Приказуєшь дітямъ: „не ходіть, дітоньки, въ чужий горохъ, бо тамъ вовкъ поієть васъ“. Такъ и ви не бажайте ласошівъ у чужої держави, бо такожъ вовкъ васъ позаідає. Де ви не були-бъ, що говорили, або робили, покликуйтєся завсїгди на волю Цісаря-пана, та й на законъ, а робіть такъ, щоби государство було заможне, сильне, та й ви заможні и здорові.

Часи, коли-то тільки однимъ Німцямъ вольно було бути ширими та праведними для государства, уже минули. Вони то ширші були для себе, ніжъ для государства, а коли тою охвотною широстию своєю чимало наварили въ государстві пива, такъ и годі було Цісарю-пану допустити, щобъ вони рей свій вели дальше.

Але-жъ годі зробити душкомъ изъ неукы чоловіка такого, щоби здібний бувъ до всякої государської служби. Аби рівноправність для насъ Русинівъ сталася доконаною зділкою (фактомъ) потреба намъ много людей ученихъ. Сказано, що Німці учать добре розуму, хочъ за тую науку велять собі и добре платити. Єсть то чиста правда; то-жъ учімся якъ-одинъ розуму у Німцівъ. Перве, що відъ нихъ зъ великимъ хісномъ ми научитись повинні, єсть те: не теряй ні часу, ні сили, а о свое завсїгди упоминайся! Не дай собі въ нічимъ зробити кривду, якъ чуєшь себе въ правді. Шануй всяку власть законну, а на сваволю глядай права свого хочъ би у самого монарха.

Чась — гроші, сила — то змога! Якъ промарнуємо чась, то перєбігнууть насъ другі и зроблять те, що намъ припадало. Ледачому чоловікові нігде теперь подігися въ світі. Щоби ми сильні були, такъ доконче намъ держатися купи. Коні, бачите, якъ звітрять вовка, постискаюця въ купу, та й таки безпечні. Зле той дбавъ, та й пролічився, хто клавъ ціле діло тільки ва самовиті свої сили.

Государство то спрарді вєшь допускаєма самимъ Господомъ Богомъ, но рялять у нему не ангели, а люде. Буває, що изъ-підъ найліпшого права, пайсправедливого приказу, випеленитця якась напастъ. Прогиво такої напасти вся безпека нігде инде, якъ тільки у громаді. Адже-жъ громада — то наша сила, и въ громаді ми станемо великі. Громади не поієть вовкъ такъ скоро, якъ поєдинчого дерзува, що то єму у голові свитає всіяко. Передовсімъ повинні ми вирозу-

міти, що тую рівноправність, яка наділена намъ на письмі, для себе вибороти маємъ. Не виберемо її такъ легко, якъ не подержимося купи. Най всі говорять за одного, а одинъ за всіхъ. Говорити чимъ більше, обставати на своє, а мовчати хиба лишъ тоді, якъ оце вовкъ поїсти насъ забагъ би. Сказано, що и на вовка стрільці полюють!... та такъ вінъ, хочъ неразъ и голодень, побоїгця своєї тіні. Прибирає вінъ тоді овечу шкуру, хочъ єму зубівъ завсїгди видко, та дасть иноді зъ собою и млинка покругитися... Зважайте-жъ добре, коли вовкъ до васъ прийде въ овечій шкурі! Ви тоді хапъ за хвістъ и не попускайте, ажъ стане на вашімъ. Такий, бачите, розумний західъ съ тимъ вовкомъ називаетця хіснуваня у посусіднімъ. Воно собі таке. Сказано, що рука руку мие, се-бъ то, покіль ти добрий то и я, а якъ ти зъ хмарою на мене, то я на тебе зъ громомъ. Зле-бъ то було на світі, якби шкода одного чоловіка, не переходила въ хосенъ другого. Продавъ, чоловіче, воли за нізашо, то купецъ зхіснувавъ на тобі, а Господь на те давъ тобі розумъ, щоби ти не давъ піднатися. Сказано, що Господь то найліпший господарь; що одинъ згубить, то найде другий, а ти молись, працєю, та й свій розумъ май!

Лелачий чоловікъ звикъ зпихати всіляку біду на лихий падонько, на лиху долю. Але-жъ доля на росте вамъ, люде, по вербахъ, та й за пазухою не вигрієшъ її. Доля твоя — въ рукахъ твоїхъ, а розумна голова — то її мати.

Кого Господь Богъ карає, тому вінъ розумъ відбирає. Чоловікъ, якъ би все бувъ розумний, ніколи би не попарився. Але-жъ чоловікъ — то слабе сотворіння. На те Христосъ Спаситель обьявивъ єму свою божу науку, щоби вінъ прийшовъ до розуму. Молись, чоловіче, проси Бога о розумъ и о залізную волю. Зблукнешся, то помолись Богу у святій церкві, бо часто-густо Господь Богъ того карає, кому розумъ дати має. Дитина, кажуть, якъ би її не бито, не вироста-бъ на чоловіка. Зъ-відсіля и вся для насъ наука!

Потовкали насъ, біднихъ Русинівъ, хто не хотівъ, наче-бъ ми не люде. Повелося намъ відчуяти підъ тимъ гнетомъ. То-жъ маймо розумъ! Справа наша проста, а ясна: ми для государства, а государство для насъ. Ми не щадимо нашої крови на охорону государства, такъ государство нехай не жадує намъ рівного права. Ми не хочемъ панувати надъ другими, най же ті другі перестануть панувати надъ нами, а най панує надъ нами всіма той, кому Господь давъ се діло въ руки — цїсарь.

Буде, хочь вовкь и вискалить на насъ свої зуби, не побоїмоє; звісти не звість насъ, хочь покалічити може. Тоді хочь сміливо станомо передь стрільців и пожадуємося на вовка, а побачимо яку вінь прибере владу.

До ліса когось страшити вовкомъ! Лишь чоловікь леука та недотпа дасть заголюкатися якимъ-такимъ завидіякамъ. Дасть Господь Богъ, то чей же вовкь на чужихъ, а не на своїхъ поостригъ свої зуби, а єсть їхъ такихъ много тяжкихъ воровівъ, що пора-бъ їхъ потурбувати, та й показати стежку на Осафатову долину.

С. Голодь.

До Счастливого Саламона,

прочитавши ёго „Коломийки и Шумки.“

Дошисъ зъ України.

Високоповажний Добродію! Читавши вашъ збірничокъ дивувались ми зъ земляками, чомъ се така мова красна, такі форми принадні, такий духъ праведно-поетичній того народнёго творива, чомъ те все не сталоє тіломъ и душею вашої львівської словесности!

Разомъ зъ вашою книжечкою прорвалася до насъ и величenna копица друкованого папіру — Зоря Галицька. Прирівнявши одно до'дного, здивувались ми, що те-жъ саме товариство того-жъ самого віку появило обидва видання. Коли-бъ хто за Петра Могили видрукувавъ народні думи про короля Степана, про Зборовського, про Ганджу Андібера, про Самійла Кишку и прирівнявъ до тихъ віршъ и прози, що друкувались за ёго приводомъ, — не знаю, чи бувъ би контраєть більший. Чимъ же се въ васъ такъ чудно дієтця? Не вже справді ваші письменники такъ само нехтують поетичнімъ словомъ народнімъ, якъ и могилинські прецептори зъ своїми школярами нехтували? Такъ же бо ні: є міжъ вами такі, що самі списували міжъ сільскимъ людомъ ёго співи, а про-те не знахожу я въ їхъ писанняхъ — не то що форми — и духа народнёї речі, та й живихъ витинокъ, що ажъ трепечутця въ тихъ співахъ. Минає учений добродій слово чисте и ясне якъ срібло, а вибере собі зъ книжки, такого-жъ якъ самъ могильника, бездушній виразъ и ти-бъ казавъ пицастця, що витявъ свою річъ не по-народнёму. Ну, та нехай би вже писали такъ люде пітоптані, що замолоду набрались ледачого смаку, и вже нема въ нихъ снаги до черпання жи-

вого слова зъ глибокої криниці, ато й молодіжъ иде слідомъ за ними. Яка-бъ сѣму була причина? —

Бажади-бъ ми звати, чи міжъ тими, що литератствують, є вь вась такі, щобъ знали напамять найкращі думи українські? Намъ здалеку такъ здаєця, що ви своїй дїтворі, починаючи її просвіщати, велите всячину витверджувати на память и такого надаєте їй смаку, що опісля вже народня поезія не йде хлопцямъ и вь душу. „Дубовата,“ мовлявъ, „вона та просторікувата,“ якъ писали наші півночні журнали недавніми часами. Слово книжне, певне, здаєця вашимъ школярамъ ушляхетненімъ, бо навкруги вась живуть Ляхи зъ своїмъ бідолашнімъ ушляхетненнямъ простого люду. —

Коли воно справді вь вась такъ є (а може якъ инако?) такъ знайте-жъ, що зъ нами Українцями на свій ладъ те-жъ саме діялось. Учено насъ по домівкахъ говорити не такъ, якъ прості люде говорять, а політично, и то, мовою книжнєю, а книжки вь насъ недавно ще по провинціяхъ сягали петрівськихъ часівъ и недалечко їхъ мова відійшла відъ могилинської, такъ якъ у вась и досі. Се вже нова журналистика поскидала зъ нашихъ полиць ту несенитницю.

Отъ и мене святої памяти пані matka моя вчила говорити при гостяхъ „політично“, дарма, що на самоті гарнесенько розмавляла вона зо мною простою народнєю мовою и співала старосвіцькі пісьні навдивовижу. Не говорила вона: вимовляй помосковськи, або-що. Московської вимови вона не любила, а її сестра, такъ обь поли билась руками, якъ вернувся до-дому синокъ, послуживши вь Курському, та почавъ чїста, чїста выгаварівать слава парусскі. „Політична“ наша розмова при гостяхъ була така, якъ теперь у львівському „Слові,“ тільки вимовляли ми слова не такъ, якъ читають єго москалі, а такъ самісінько, якъ Львівці. Отъ и виходить, що вся руська обширь відъ Єсмани до Карпатъ недавно ще була однакова розмовою якъ простого, такъ и середнєго люду, (аристократи и тутъ и вь Галичині здавня бували чужеземцями, та про сотні тамъ байдуже, де лічать милионами). Якъ оддали мене вь науку, то було міні доволі мороки съ політичнєю мовою, поки почавъ розмавляти такъ, якъ пишуть у книжкахъ. Далі такъ наломивсь, що заткнувъ за поясъ и паничівъ, змалечку відлученихъ відъ просторікуватого люду: ніхто було вь гимназії не втне такихъ віршъ и прози, якъ я.

Первимъ бувъ учнемъ у словесности, и такъ дійшовъ до пятого класу. Дві учебні христоматїї стрївъ я на своїй науковій стезці, и обїдві далєбі-жъ шо знавъ напамять, такъ якъ отче-нашъ; а перша зъ нихъ була прекумедна. „Профессоръ елоквенції,“ що її спорудивъ,

не любивъ новихъ стихотворцівъ и прозаистівъ, а все вибіравъ зъ Кантемира, зъ Ломоносова, и незнатъ звідкіля, старовину; то, не мавши спершу иншихъ книжокъ, все те словесне баговиння знавъ я на память, якъ одно слово. Виходить, що бувъ я той-же бурсакъ - зубрило, які виходили зъ могилінської колегії и якихъ, здається, випускає теперъ и львівське сіменище и всеучилище. Умівъ я писати на всякі теми и возвишенимъ и середнімъ и низькимъ слогомъ, и кажу-жъ не хваставши, що бувъ первимъ учнемъ.

Може-бъ воно такъ и пішло собі, ажъ поки засівъ би на университетській кафедрі або въ академії та й почавъ би звисока придивлятися ласкавимъ поглядомъ на мужицтво, беручи въ ёго де-що на учені свої знадібки, тимъ робомъ, якъ отъ иноді панъ зайде въ просту хату и ласкаво зість изъ молокомъ скибочку хліба. Та дякувати Богу, трапилось наскочити міні на одну книжку таку, що одбила въ мене охоту відъ політичної мови зъ її возвишеними и низькими слогами. Ся книжка була „українські народні думи и пісні,“ що видавъ М. Максимовичъ у Москві 1834 року. Прочитавъ я її разъ, прочитавъ удруге, втретє и поти читавъ, що й читати вже було не треба — всю вивчивъ на память. Тутъ то міні відкрилось, що не тільки світу въ вікні — більшъ на дворі, и почавъ я съ того часу шанувати рідну мову, що живе въ устахъ народніхъ та въ ёго пісняхъ.

Не разъ озивавсь я до розумнихъ людей про велику її красу и силу, та розумні (!) люде зъ мене сміялись, указуючи на такихъ поетівъ, якъ Пушкінъ або Шиллеръ. Замовкавъ, похнюпившись, а про те, начитавшись Пушкіна и Шиллера, все таки любо міні було промовляти свої народні думи. Виразніше скажу: и Пушкінъ зъ Шиллеромъ, и українські думи однаково я знавъ на память, тільки обидва поети лежали въ мене тамъ десь далеко въ голові, а съ причілка ссяли міні прості, гомеричні речі про козаківъ и про смутну українську долю. Отъ же горе мое було, що рідко хто дававъ ціну моему скарбові, — хиба зъ молодежи-товаришівъ; а великі письменники, знай, ёго впосліждали, не то проти світилъ словеснихъ, та й проти аби-якихъ писательцівъ. Що намъ теперъ слєбізує „День“ або „Московський Вістникъ“, що величає себе Руськимъ, те вчитували, мовъ съ письма беручи, всякі розумні (?) люде. Такъ чи легко було на світі жити и надъ невагованою працею словесною працювати?

Отъ же працювавъ я, та й не я одинъ. Самі, здорові, знаєте, скільки ми появили добра святого въ Основі, що попередила вікъ народної освіти української, и черезъ те зникла на великий жаль праведнихъ руськихъ патріотівъ. Чуємо, що й ви, брати-галичане, жалкуете за

нею не помалу; а чомъ же не йдете пробитою стежкою? Де-хто зъ васъ усиловуєтця звернути зъ могилинського шляху, що не довівъ до пуття нікого, и добрі вважаємо починки того силкування, та все то або підлітки, або люде не можні; якже споглянешъ на васъ, що стоїте на чолі справъ народніхъ, и по своєму ними орудуєте, то ви собі — вибачайте — бурса бурсою, та й годі. Все ви знаєте, всього дорожуєте и ораторствуєте и диспутуєте добре, та слово ваше розумне тільки вамъ самимъ: людъ вашъ селянський — байдуже про ваші писання, мовъ про ляцькі або німецькі. Вже й саме Слово львівське пробовкнуло про сю халепу, нарекаючи на Галицько-руську Матицю (Н. 21. 1865 р.); „За гроши матичий,“ мовлявъ, „друковано книги мѣшаниною народного, перковного, великоруского и старинного язикѡвъ, чого нарѡдъ галицькій не розумѣ, не приймає и книгъ не купує.“ Колижъ не ймете віри, що стеменно воно такъ є, то спогляньте на литературню громаду українську. Ви славословите її поета Шевченка и передруковуєте въ себе залюбки иншихъ її писателівъ. А вона-жъ? чи вона смакує вашимъ писаннямъ? Чи любо їй читати ваше Слово, або ваші товстелезні „альбуми“? Ні, панове академисти! не появили ви й десятохъ стрічокъ такихъ, щобъ удержались у кого въ памѣті на Україні, а ваше газетярство прочитує вона, важко зітхаючи.

Що-жъ сѣму за причина? Не що инше, якъ те, що ви собі легко важите народню словесність, яка вона є въ живому слові відъ Бсмані до Карпатъ, и не знаєте змалку на памѣть такого добра, якъ наші думи и пісні и ваші коломийки. Сѣго не досить, що ви їхъ збираєте и ученимъ окомъ на нихъ поглядуєте: треба ними, добре вибравши и обчистивши відъ ледачого наросту, заправляти дѣтвору тоді, якъ ще вона не набралась могилинського смаку словесного. Нехай вона такъ убере въ себе духъ тієї мови чистої и широко-руської, щобъ душа її не приймала вашої могилинської словесности, якъ наша не приймає. Тоді тільки появите ви въ себе такі поетичні співи, що промовлятимуть їхъ по всій Україні, такъ якъ ви наші співи промовляєте. Тоді и ваша историчня и всяка инша словесність здаватиметця намъ рідною. А скоро сѣго допевнитесь, то й увесь простий вашъ людъ за собою потягне, бо ми одні спромоглись зачерпнути слова зъ глибокого джерела народнього; тимъ наша українська словесність и рідніша вашому людові відъ вашої; тимъ про насъ Українцівъ, вашої словесности мовъ би й на світі немає.

Данило Юсѡ.

Де-що про кулішівку.

Ледве-що явилась у насъ кулішівка, уже-жъ и крику чи-мало! Крикъ цей, наче въ одинъ голосъ, підняли наші языкослови, що ажъ страхъ слухати простодушному чоловікові. Питаємо, зъ-відкіля та про-що крикъ цей? Кажуть, кулішівка то письменний анцихристъ, то революція противъ усякої філології. Придивімся пему ладканню изъ ближче. Ото, коникъ, на якимъ панове учені насъ наїзджають, есть — етимология. Та що-жъ бо це тая етимология? Ось воно таке, панове громадо! Зъ-разу, коли ще люде розмаляли на „миги“, не було розбрату въ языкахъ, та й філология катъ-зна де тогді вочувала. Стало бути по божій волі, що повраблялися розмаїті язики, неначе той співъ у птиць божихъ. Німъ-поки язики увійшли въ письмо, розвивались вони по божому закону, якъ де якимъ людянь до души припало. И зклалося, що справді люде изповіли душу свою въ языкахъ. Настало письмо, наставъ языкъ письменний. Одні скорше, другі пізнійше за письмо взялися. Ті, що скорше почали писати, потягнули леломъ-полеломъ озаднихъ. Такъ и було, що глуздоваті люде, пізнавши чужее письмо, давай собі-жъ мізькувати за письменну мову. Мізькували, та й вимізькували. Оттакъ, мовъ тее вітромъ розшаренне сімя, порозкільчувалися букви въ розмаїтихъ видахъ.

Ніхто зъ насъ нині не скаже, який бувъ виговоръ тоді, якъ ураблялася письменна мова. Віроятно не бувъ вінъ такий, якъ есть теперъ, бо-жъ годі припустити, щобъ мова людська зъ віківъ-правіківъ таки собі дубіла, наче-бъ мертва була.

Який бувъ виговоръ той, объ цімъ обучають насъ старі грамотні пєсьма. Якъ розміркуємъ собі поодинокі букви кирилиці, которихъ звукъ въ нинішній мові заگیرився, такъ и найдемо стежку до правічного ліса.

Якъ виголошувалися півгласні Ъ и Ь, сєго навіть самъ учений нашъ, панъ Миклосичъ, потолкувати не встигне. Це певно, що межи гласними Ы, И, І, Ъ, були въ давнімъ виговорі чей значні різниці. Слїди давного виговору поодинокихъ тихъ буквъ стрїнемо ще й нині, не лишеъ помежи Славянами въ загамі, но, що більше, въ самій великій родині нашого народу руського. Такъ, на приміръ, у Лемківъ перемагає у виговорі гласна Ы, навіть по м'якихъ согласнихъ. Въ перемишській області всюдєнки, де Русини зъ Ляхами сходятьця, чути латинської тонкої гласної і, навіть и тамъ, де вола, якъ на Україні, Поділлю, Наддністрянщині, звучить якъ гласна И, хочъ и не такъ гараздъ грубо, якъ у Лемківъ Ы. Коли Перемишлякъ вигласить „robiti,“ то Українець и Під-

гіршинъ кажуть „гобуу.“ Незапускаючись на теперъ ширше въ розбіръ звукословня, ми тільки изречемъ отсю правду, що складъ цілої кирилської азбуки оснований бувъ на самій живій фонетиці и що по цему кирилсько-методичня правописъ була на свій часъ зовсімъ фонетичнєю. Авже-жъ, не инакше намъ судити! Таке саме до-цпи було у старихъ Греківъ. Ніякий инший языкъ не вийшовъ такъ чисто, такъ гарно зъ відра свого народу, якъ старо-грецький. Ажъ новійша філологія виказала великий фонетичній принципъ у язиці старо-грецькому. Языкъ той, що служивъ за взорець Кирилу и Методію, мігъ би и нашимъ ученимъ за взіръ послужити.

Кожний, що хочъ крихту зачерпнувъ науки у старихъ нашихъ книгахъ, знає, що ведля ученихъ розвілокъ „Остромірове Євангеліє“ єсть накорінкомъ письменної славянської мови. Правописъ у тімъ євангелію, полягала на властивімъ принципі фонетичнімъ, коли взяти на увагу ту мову, якою те євангеліє написано було. Написане-жъ було воно однимъ наріччємъ старої южно-славянської мови. Звісно, що письменность у всіхъ славянськихъ народівъ зачиналася відъ письменности церковної такимъ побитомъ, що ті народи, приймаючи християнську віру, приймали за-разомъ и богослужєбні книги, писані однимъ наріччємъ южнославянської мови. Такъ діялося особливе на Русі. Заетця, зъ-разу читали наші предки ті книги не по своєму, а по вимові южнославянській, именно, вимовляючи кожду букву такимъ звукомъ, який вона въ письмі тої мови мала, для которі вимислена була. Пізніше-жъ, коли вже ті нові учні зъ письмомъ оговтались трохи, зачали вони міркувати скільки и въ чімъ ся богослужєбна мова до їхъ народнєї мови подібна, и прийшли до того результату, що якби деякі букви инакшимъ звукомъ вимовляти, то вона ще подібніша вийшла-бъ, и для народу зрозуміліша показала-сь би, — и зачали читати, скільки змога, по своїй власній вимові. Потімъ зачали вони и собі-жъ писати, та тутъ уже великої шгуки не втяли. Писали-писали, та на себе дивились; відъ своїхъ великихъ учителівъ, Кирилла и Методія, нічого не навчились; не піднеслися до висоти того помислу, що кожна славянська мова могла стати письменною, и богослужєбною, и що ддятого треба було доконче винайти правописъ, на основі кирилської азбуки, зовсімъ відповідню для своєї народнєї мови, а хочъ би тільки для якого-небудь одного наріччя тої мови. Писали тою мовою и правописєю, якою писані були богослужєбні книги, а якъ-що їхъ писання різнилися відъ тої церковщини що-до мови, т. є. що-до граматичнихъ формъ и слівъ, або що-до правописі, то лишъ тому, що вони не тямали гараздъ тої мови, и де їмъ не ставало южнославянськихъ формъ и слівъ, тамъ вміщали форми и слова зъ мови народнєї.

Якъ и нині буває, такъ и тоді, многі писателі не знали собі злати чистої справи зъ свого писання. Не малий бувъ хаосъ у старихъ писанняхъ, заки глуздоваті люде, пропипнавши у старихъ паперахъ, взялись добувати зъ безправильного якісь правила. Такий бувъ початокъ етимологичнѣго принципа. Етимологичній принципъ у правописі датується зъ часівъ мудрости схоластичнѣї, котора тежъ не второпала примірѣ великихъ славянськихъ апостолівъ, — не піднеслася до висоти тої идеї, що зъ кожної людскої мови можна витягнути правила граматичні и кожній мові придати відповідню правопись фонетичну, безъ огляду на якусь тамъ незмисловату письменность.

Нехай говорить що хто хоче, а допустити годі, щоби СС. апостолами, Кириломъ и Методиемъ, водила идея панславистична тоді, якъ вони склали азбуку, а якъ-що вона нині показується для всіхъ славянськихъ мовъ достаточна, то тільки тому, що та мова, для котрої вони цю азбуку склали, була собі мова богата, а азбука мудро облумана. Нині стала філологія містувати та теревити поєдинчі букви тої азбуки, та й доходити, котра котру вродила. И оце-жъ показалося, що: „стрий бабі вуйко!“ Глядаючи за пра-прабабкою всіхъ буквъ, усіхъ звуківъ, вони затѣпалися, зведенята, геть-геть ажъ десь тамъ до Бактри, та по-за Импалійські гори. Ба раді-бъ позвідатесь у того вужа, що-то искусивъ Єву, якимъ вона язикомъ зъ Адамомъ розмовляла! Така то, бачите, крута, еретицька річъ, та я етимологія! Стали вони маневрувати буквами, мовъ генераль жовнірами, а про народъ байдуже! Нехай вінъ собі цвірінькає, бідний, якъ ті воробці пілѣ стріхою, а вони, полиглоти, наче ті брамани, запупчилися въ таку глибоку науку, що ажъ страхъ подивитися. Наломують язикъ свій катъ-зна на які звуки, та й komponують мову, таку, яка народові и не приснитця. Ось таке то воно ця їхня етимологія! Не дарма-жъ вони злічають себе мудрими, бо на це и дипломи мають и за це беруть гроші, щоби покрученими толками своїми забивали молодимъ людямъ здорові глази. Ми не вступаємся за тимъ, що-бъ повалити всяку науку, тимъ-менше язикословну. Хрань Боже! ми не за обскурантизмомъ, а за справдешнѣю просвітою, такою, щоби не такъ, якъ брамансько-будийська, тільки для одної була касти.

До чого то не доводить політика! Маневрувала вона краями, церквами, играла цуцика-муцика изъ самимъ Господомъ Богомъ, а теперъ прискипалася вже до язиківъ. Давай централизувати всі язики! Німці хотять, щоби увесь світъ говоривъ по-німецьки, а наші москвофили раді-бъ зашепити повсюду язикъ московський. А на нічимъ єго такъ легко зашепити, якъ на етимологичнімъ принципі въ правописі. Опираючись на сему принципі, можна для руської мови узур-

пувати московські форми до безкраю, та вічне оправджатися тимъ, що сего жадає сама строга наука. Мізерна то, бачу, наука, коли вона не може обійтись безъ крадежи, а зъ такого багатого матеріалу, якъ єсть наша людова мова, не зуміє зробити мови письменної. Не наука воно, а політика, котора, де въ вовчій постаті явитися не сміє, тамъ надыгає на себе овечу шкуру.

И де-жъ тутъ намъ дітися зъ нашою простою мовою? хіба ти, Боже, прийми насъ до себе, та дай намъ хочъ у небі вольную мову !!

Кулішівка — то одно спасення відъ московського напору. Пускатись її, то хіба те, що у пропасть скакати. Нехай голосять, що хотять, наші видродні авторитети; се уже таке їхъ діло, поклонятися ідоламъ, собирати соньмища и на таковихъ запродати хочъ би и рідную матірѣ. Високий рядъ нашъ чей не дасть спонукатися до сего, щоби насъ за наше народне прямованне въ літературі гонено и гнетено такъ, якъ це діється у „православній Россіі.“ Такъ и надіємся, що кулішівка, изъ взгляду на велику стойність її що-до забезпечення народности нашої, не тільки устоїтця, но таки во всімъ верхъ возьме, — що чимъ скорше дай Господи. Аминь!

С. Голодѣ.

Россія, а Русь.

Зъ польского дневника „Прага“.

(Конецъ).

Такий зворотъ у політиці навчивъ Москву оціняти всю важність, яка для неї виходила зъ того, що вона підшиє своє государство підъ историю Русі. На ній оперта Россія є славянською, и яко така тільки може лічити на симпатію Славянъ¹⁵⁾. Щобъ сотворити Россію — треба було тільки царського указу; приказано всімъ, и всі удавали переконання, що государство Москаївт, которе съ-поконвіку уважало себе и

¹⁵⁾ Славянською була-бъ Россія и тоді, коли-бъ опиралась тільки на саміть московськімъ елементі. Те тільки можна сказати, що ажъ черезъ зъєдоченне самостайної Русі зъ самостайною Московщиною, могла би Россія мисію мати въ Славянщині, а знехтувавши народню самостайність Русі, черезъ те и свою мисію въ Славянщині втерляла. Вона підшилася підъ руську историю и знехтувала руську народність тому, щоби заимпонувати Славянамъ величиною того ніби-то однолітого руського народу. Та Славяне знались уже на фарбованихъ лисахъ.

Ред.

уважане було яко чуже Слав'янамъ — в слав'янське. Плачені историки найшлись незабаромъ. На одрізъ Карамзинові и иншимъ ученимъ, Устраловъ пише исторію Россіи для шкілъ, въ которій зъ усюю безвстидносттю доказує, що Москва є край слав'янськпй (!), більше того — що Русь а Московщина, то одно и те саме, що Русі нема, а властиве є тільки Россія, т. є. найчистіша Москва!... Думку сю розширюють: въ краю — академія и часописі, за границею — союзники, зискані ордерами и грішжи. Європа, здаєтця, не понимає досягности замірівъ московськихъ, тому и надто рівнодушно дивитця на її впливи на Слав'янщину, которі зъ часомъ статись можуть грозними для Западу¹⁶⁾.

Здаєтця, все сприяє Москві. „Россія є слав'янська“, повторяють на вкруги; „Россія проводитьъ Слав'янщини!“ кричать хоромъ Слав'яне, заглушаючи протести Поляківъ, которихъ уважають навіть за своїхъ ворогівъ, опізняючи ихъ ворохобнями ту хвилю, въ которій милостивий царь надъ ними запаує¹⁷⁾. Русини мовчать: людъ не знає о що ходить, интелігенція перекинулає до обозу польского, отже не має відваги (!) обізватися въ обороні своєї исторіи, котора веначе тонула (!) въ спільній тріхъ народівъ бувальщині, — вірна звязові річипосполитой (польской), не думає вона тільки о собі, но домагаєтця визволення вспільної отчини¹⁸⁾. Користає зъ того Россія, зносить статутъ литовський и вводить на Русі свое право: „Сводъ законовъ“, касує школи польскі и заводить натомисть московські¹⁹⁾, въ которі приймає тільки дітей шляхти, не въ цілі науки, но заглудовання таковихъ и, що найважнїшъ, перероблення на вірнихъ престолові Москалівъ²⁰⁾; языкъ руський ославлено яко мужиць-

¹⁶⁾ Небезпечними можуть вони статись більше для Слав'янщини самої піжъ для Западу, и про те не розуміємо сеі вічної апелляції до Западу, которий згодивсь би на ослабленне могутства Россіи, але на лучшу долю Слав'янъ ніколи, якъ объ тімъ Поляки вже мабуть достаточо переконались. *Ред.*

¹⁷⁾ Не тому, а тому що Поляки, прямуючи до запаювання надъ Руссю, своїми ворохобнями не дають Россіи ні часу ні змоги упорядкувати свої внутрішні стосунки, зъ которого то упорядкування Слав'яне побачили-бъ, чи вони для себе відъ Россіи чого сподіватись мають, чи ні. Ворохобнямъ польскимъ може влячний бути тільки Западъ, а найбільше Німці; Слав'яне певне ні. Въ тімъ haeret aqua! *Ред.*

¹⁸⁾ Зъ того показуєтця, що тая ополячена интелігенція власне тільки о собі, т. є. о своїй „польскості“, а не о гаразді руського краю, думала. *Ред.*

¹⁹⁾ Замінити школи польскі школами московськими не значить зробити для Русі нову кривду, тільки одну за другу промінити. Полякамъ, розумієтця, була то кривда. *Ред.*

²⁰⁾ Такъ само, якъ польскі єзуїтські школи Русинівъ на вірнихъ річипосполитій Поляківъ переробляли, доказомъ чого — ополячена „интелігенція“. *Ред.*

кий... Русинів нема, а край и його жителі то — „Россія и Русскіє“; зносить унію, яко піддержуючу русинизмъ... централізує все, — омоскалює. Щоби викликати реакцію против польскости, толерує вона Русинів в 1846-році, дивлячися крізь шпари на їх друкування, переповнені жовчю домашнєй незгоди між ними а Поляками, але якъ небезпеча минула, а Українці зачали пробуркувати о переяславськимъ уговорі, заразъ толерований українизмъ оголошено зрадою, горячі голови моторівъ охолоджено ледами Сибіру — поетъ Тарасъ Шевченко 13 літь двигає карабинъ вь оренбурськихъ степахъ, де запрітили давати єму перо або кисть до рукъ... край знову оголошено московськимъ а його жителівъ Москалями, штукуючися похожостю назви Россія до назви Русі²¹⁾.

Нінащо вийшли великанські пляни запаювання надъ Царіградомъ палата зъ картъ грянула, позбавляючи жизни свого будівника, Миколая... Но засіяний єго рукою панславизмъ живе и воплощення єго позоставлено новому владцеві Московщини, Олександрові II. Послушний волі батька, не засипає тої справи єго наслідникъ: агитації по давньому но-рують Славянинау, а діяльність вь краю зъ більшою ведетця енерגיעю. Вже не кілька историківъ, но все письменство силкуєтца світъ и самихъ себе перекопати шо Россія є — край славянський, а Москалі Славяне (!); настановлені або закуплені органи ширять те перекопання вь Європі, — миліони пугають, щобъ не перешибнутись зо становища, виробленого краденою историею. Нема Русі, тільки Россія! Не руський, а русскій! ото приказанє перекопання, и хто єго не поміла, є зрадякомъ, а такого дожидає кара вь підземелляхъ. Но духъ народу живе, хочъ врата ядові працюють надъ єго згнобленнемъ! Русинизмъ, якъ вічний довірть совісти, стає зморою передъ очима Москви; згноблений або приголомшений вь поколінню старшимъ, обновляєтца вь єго потомкахъ; молодіжъ хватає народній руський прапоръ, и повіваючи нимъ, кличе на весь світъ: „Ми єсьмо правдивими властителами скарбу, которий варварська Москва намъ видирає. Ми не Русскіє-Москалі, а Русини-Українці. Наша клича: свобода, воля!“

Коли администраційні, якъ їхъ тамъ називають, способи (депортація Чубиньського и іншихъ Українцівъ) не помогли, віддано шляхотні прямовання руської молодежи на поталу платній журналистиці: якъ кор-

²¹⁾ Русь - Україна и Русь - Московщина — обоімъ прислужає право називати себе Руссю, бо се єсть назва династична, принята обома народами за назву народу; но Москалі, хочъ би й оперлись на тій назві, не мають права нехтувати самостайність народню України.

шуні кинулись московські п'ясаки на молодих борців, воюючих за свої народні права, — обплювано їх мільонами руганій, названо хахлами, ославлено божевільними, дурними и т. п., а далі зачато домагатися вь уряді кари на преступників, которі не хотіли звизатися Москалями — Рускімі! Хуткий до того, уряд гнеть изволивъ прихилитися до такої просьби. „Основу“, літератський органъ Українцівъ, заказано видавати, заборонено друкованне народніхъ книжокъ, не позволено навіть думати обь тімъ, щоби вь руськихъ народніхъ шкількахъ уживано языка руського (українського), натомість заведено шкільки московські, а наконєць заказано зовсімъ друкувати по руськи²²⁾. Рухъ український руський є нічимъ для Москви; досить назвати се по-просту дурницею, роботою недоваренихъ голівъ, и Європа повірила-бъ тому ажъ-любо, а славянизмъ Московщини не бувъ би нарушений черезъ те, що на позорище вирнувъ би народъ, которого историю и приналежні єму права вона собі присвоїла; но судьба такъ хотіла, що частина руського народу, вь овихъ часахъ, коли Россія ще не встидалася свого азиятизму, а властиве, коли не мала ще претенсій зробитися славянською (!), перейшла підъ чуже панованне. Австрія признає народність руську вь Галичині и Угорщині зь тимъ натискомъ, що такова є инша відъ народности московської-россійської. Позиція Москви фатальна! Вона у себе взиває прямовання руські недорікуватимъ заворотомъ молодихъ голівъ, а тутъ частину тої цілости, котору вона потупляє, признають народністю; вона у себе не бачить Русинівъ, тільки Москалівъ, вь Австрії же знають є Русинахъ, а обь тімъ, щоби вони були Москалями, ніхто й не думає. Не пересадимо, утврджуючи, що Россія за Галичину охотно віддала би Кримъ, Бесарабію, вже-бъ и Конгресівку, бо, здобувши Галичину, ажъ тоді могла би сказати: „Нема Русі! то мрія, безтолковиця! Є тільки Россія, и всё вь ній русское!“ Політика Австрії не дозволяє навіть за винагородженне зо сторони Россії, відказати Русинамъ признание їхъ правъ народніхъ (о відступленню Галичини и мови бути не може)... такъ що-жъ робити, що зачати має Россія? Ого вона хапаєтця досвідченого способу, пропаганди, того посла зь золотими стопами, которий тимъ шляхотнимъ крушцемъ побутокъ свій за-

²²⁾ Причиною того була польська ворохобня. Москалі боялися, що їх толки о одностайній руській народности будуть знехтовані тимъ фактомъ, що Українці вь своїй літературі заявляють самостайність руської народности, заказали всякі обяви такої самостайности. Вина остаєтця завсїгди за московськимъ урядомъ, которий, не маючи доказів о солидарності Українцівъ зь ворохобнею польською, поступивъ собі такъ деспотично.

значує... Пропаганда розвивається широко. Старше покоління в Галичині є тільки з політики руське, а душою і серцем прихильця до Москви — в Угорщині головно, в Галичині по більшій часті²³⁾. Навчені Москвою, шермують вони словом „руській“, которого вторе „с“ робить з Русина — Москаля; силкуютьця вони всіми силами присвоїти собі язик московський, до чого, яко дільний спосіб, ужили вони етимологні, котора гарно дає ужитись до їхніх цілей, — в тій думці наконєць прийняли московську (?) азбуку (на Україні московський урядь закававъ уживати латинського письма в руськихъ друкованняхъ, а такъ боїтьця вирізнення, що не дозволяє навіть ужити, на взірь сербський, букви ј до письма)²⁴⁾. Вникнімо тільки в мову газети „Слово“, в письмо „Руської Матиці“, а переконаємося, що тільки дуже недолуго маскуєтьця тутъ голий московитизмъ. Ще велике щастє, що ся омоскаліла интелігенція має людъ противъ себе, и власнихъ синівъ, солідарнихъ зъ шире народнімъ рухомъ на Україні! Порівняймо, на примір, часописі „Слово“ и „Мета“, книжки друковані правописсю етимологічною и українською, а гнєть ударить насъ: в першихъ очевидне хилкованє до Москви, — в другихъ чесна думка народня.

Заборчость Москви затривожує Європу; між-тимъ якъ її восточні грабовання краївъ грозять передовсімъ Яглії, впливъ її на западъ може погубити Європу. Отже зъ тої сторони небезпєча! А на западъ напєрає Москва черезъ панславизмъ, которий не перестанє бути грозною хмарою, яка кожної хвилі тисячами громівъ ударити може в добробитъ європейськихъ народівъ; отже на панславизмъ (?) повинна бути зверєсна увага всіхъ. Осушеннє тої идеї — то погибєль Європи(!). А ввєсь панславизмъ опираєтьця на додумуванімъ славянизмі Московщини... Такъ в отсей проломъ, Європо! а великанський безгаръ барваризму гряє и позволитъ тебє заснути спокійно!²⁵⁾

Славянизмъ Росії опираєтьця на присвоєнню чужої исторії, а зъ нею и правъ прислужаючихъ народності руській (не

²³⁾ Не можна сказати — по більшій часті, бо навіть між старою партією, до которі предці все старше покоління не належить, більша часть не має того заміру, який мають проводирі тої партії.

Ред.

²⁴⁾ На сей пунктъ, т. є. о азбуці дамо одвітъ в окремішнімъ артикулі.

Ред.

²⁵⁾ Знову стрічаємося зъ проповіданнемъ хрестового походу противъ Росії, о которий авторъ артикулу „Одповідь Москаля Литвинові“ сказавъ, що нічого Полякамъ більше зашкодити не може, якъ власнє розбуджованнє ненависти противъ Москалівъ. Изъ сєго нового проповідання показуєтьця, що авторъ хотівъ би, щобъ справедливость для народніхъ правъ Русі була для Польщи причиною нової борби зъ Росією. За много оєрдивости

Ред.

розуміємо підъ отсимъ панованне Русі замість Москви въ Славянщині)²⁶⁾. Великі и малі! возьмімося за руки! докажімо крадіжъ, одберімъ відъ присвоїтеля власність и віддаймо тому, відъ кого вона взята, а тоді погуба (!) Россіі не минуца! День, у которімъ Русь стає, є днемъ запрошашення Московщини (!), бо, вразъ зо славянизмомъ, гинуть всі позорні права до верховодженія її въ Славянщині. Русь нівечить Москву! Переконана, що не єсть славянською — Москва до решти втратить симпатіі народівъ славянськихъ; панславизмъ, наче хоробливий сонъ, щезає, Москва теряє свій впливъ європейський и наvertsця на властиву дорогу свого историчнѣго посланництва — обуждає до жицні Востокъ.

Ми (?) відъ віківъ стоїмо на сторожі славянського мира, и Западу загално, боронячи єго відъ нападу дичи, которі передованне обяла нині Москва, на насъ головно лежить обовязокъ борби (?) съ тимъ потворомъ: Исторія свідчить, що ми не засипляли тої справи; ще свіжі рани доказують, що не перестаємо въ борбі зъ ворогомъ, которий хіба по нашихъ трупахъ перейде до Западу²⁷⁾. Не-разъ ми єго поборювали физично, но судьба хотіла, щобъ ми упали... Однакже морально стоїмо по-надъ ворогомъ, и теперъ видаймо єму війну моральну; на полі науки триумфъ насъ не мине! Працюймо надъ исторією, киньмося на поле публицистики, переконаймо Славянъ и Європу, що Москва обманює їхъ, перебравши въ крадену одежу; що її исторія, то исторія Русі, народу, которий не переставъ бути ріднимъ нашимъ братомъ²⁸⁾, а Москва завсїди те саме стековище азійськихъ ордъ (!), которихъ тільки кнуть держить у купі; що, мимо блескоту цивилізаціі, не перестала вона бути увособненнемъ темноти, варваризму и не перестала бути Москвою — Москвою тільки.

Въ обужденню народнѣго руського життя не лобачаймо нічого намъ неприяного, овшімъ, радуймося єму а скільки силъ помагаймо до єго взросту, бо въ нїмъ, окрімъ щастя нашихъ братівъ, лежить ще и заглада Москви, ворога правди, поступу... и — головне — нашого ворога, которий побожився насъ заглядити, бо знає, що ми одні відъ віківъ бо-

²⁶⁾ Дуже справедливо! Ми Русини тежъ и. п. не розуміємо, замість Москви, панованне Польщи въ Славянщині, бо ми загално панованне однихъ Славянъ надъ другими не допускаємо. *Ред.*

²⁷⁾ Чи той Западъ стільки стоїть, щобъ одинъ славянський народъ погибъ за дла нѣго? Яби ви боролися не за своє панованне надъ Руссю, а за самостайність усіхъ народівъ славянськихъ, то воно-бъ лучче! *Ред.*

²⁸⁾ Такий самъ братъ вінъ и Москалямъ. *Ред.*

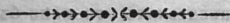
ронимо ёму вступъ до Європи, що ми одні здержуємо ёго заборчий на-
піръ икъ Западowi! Повторімо: зъ днемъ, въ которімъ руській
народности вернені будуть видерті ій (Поляками и Мо-
сками. Ред.) народні права, зъ днемъ въ которімъ Русь
повстає, гине Москва (власиве московська и польська гегемо-
ния. Ред.) и Европа може бути спокійна. (Долаймо: а Сла-
вянщина може тоді безъ Європи обійтися! Ред.).

Добре те Россія розуміє, и для того всі пружини порушає, всіхъ
силъ прикладає, щоби Европа не довідалася о иствованню руської на-
родности, щобъ не вступилася за покривджену... Но Про-
видінне поставило насъ на те, щобъ ми злодійства тої потвори виявили
світу, щоби її пізнали народи и не спіchnули, ажъ погубивши її на завше.

Посліднімъ часамъ має завдячити Москва, що її прихильники въ
Славянщині порідшали значно и станули изоловані відъ гурту. На У-
країні (по обохъ бокахъ Дніпра) має вона въ місцевімъ руськімъ-укра-
їнськімъ елементі смертельнихъ ворогівъ своїхъ; Русини въ Галичині и
Угорщині, кромі велічної старшої интелігенції, головно священиківъ,
всі суть противъ неі; Чехи, зъ виімкою кількохъ ученихъ, відгорну-
лися відъ неі; Сербове помалу зачинають стинути въ своїмъ западі;
Болгаре обіцянкамъ не вірять... словомъ, въ цілій Славянщині кредитъ
Москви підборканий. Остаєтця тільки переконати Європу, що Москва не
єсть славянська²⁹⁾, навчити її, що в Русь, котора жити повинна и буде,
а въ-разъ неъ тимъ згине и Москва³⁰⁾, и незадовго байки о тисяча и
одній ночі побільшають ще одною, тисячною-другою, которой наймено-
ванне буде — Россія! (Додати треба: централистична, деспотична! Ред.).

²⁹⁾ Власне зъ сею теорією не можемо згодитися, и ніхто зъ Славянъ зъ яко
не згодитця. Рішившись до моральної борби, треба уживати чесного оружжя. Тільки
правда зможе побороти; а що Москаки не Славяне, то не правда. Ред.

³⁰⁾ Россія, се-бъ то госуларство, може упасти тоді, якби московський народъ
зхотівъ бути для руського народу и дальше несправедливимъ, такъ само якъ упало
вже по тій причині одно госуларство, имено Польща. Въ противімъ же випадці,
и власне ажъ тоді, зробитця Россія найсильнішою, міжъ тимъ якъ вона теперъ, оба-
вляючися, въ скутокъ своєї несправедливости для Русі, політичнёго сепаратизму, єсть
слаба. О упадку московського народу и думки бути не може. Авторъ фалшиво зро-
зумівъ борбу моральну, отже и не диво що помилився въ вирахованню результатівъ
тої борби. Борба моральна не єсть борба противъ народівъ, по противъ принципівъ,
которихъ основою єсть — несправедливість. Тимъ вона и вища; тимъ вищі и ті, що
її такъ розуміють. Ред.

Руський Народній Театръ и ёго зарядъ.

(Дальше).

Сю важность руського народнёго театру вміли найлучше оцінити ті, которі не бажать собі самостайного розвитку руської народности, именно ся кліка зо старої партії, котора носитця зъ идеєю панрусизму. Вони кріпко переконані о тімъ, що идея самостайности народнёї ставить неодолиму заваду панрусизмові. Идея народня есть завсїди потугою сильною, а засіявши разъ руське зерно на руській ниві прийдецца трудно заглушити ёго куколомъ московськимъ. Въ случаю певнихъ евентуальностей, якихъ сподіваютьця, думаютъ собі апостоли панрусизму, можна буде полонизмъ въ найгіршімъ случаю багнетами виперти за Сянъ, якъ тее вже практикуецця въ руськихъ краяхъ підъ панованнемъ московськимъ по сімъ боці Дніпра, и натомість на необробленій ниві засіяти московитизмъ, которий підъ именемъ „руськимъ“ бодай на стільки приймецца, якъ приймився въ Задніпрянщині, и якъ въ сѣгобічнихъ руськихъ краяхъ приймився полонизмъ. Москвофилська кліка не хоче мати въ Галичині правдивого руського театру, которий бувъ би товариською школою правдивої однолітої руської мови, вспільної всімъ Русинамъ, такъ австрийськимъ акъ и російськимъ, и двигнеу почуття самостайности народнёї. Вона хотіла-бъ мати тутъ театръ московський, а коли ні, то по крайній мірі такий, якою есть їхъ „галицько-русская“ література, т. е. которий промульгувавъ би їхні панрусичві тенденції и приготовлявъ би нашому народові другий періодъ винародовлення, именно, омоскаленне образованої веретви народу, заки вона ще здужає вирватися зъ удушливихъ обнятій полонизму. Коли-жъ ні одно, ні друге, то москвофилська кліка воліє мати *tabulam rasam*, бо въ такімъ случаю есть надія, що коли вже не теперъ, то бодай колись можна буде засіяти московитизмъ.

Розміркувавши тее, покажетця зовсімъ ясно, для-чого москвофилська кліка противъ основаня руського театру у Львові тайно агитувала, отже въ оппозиції стояла: бо вона обавлялася перешкоди для своєї идеи. Сей фактъ є добре знаний самимъ навіть основателямъ театру, а впрочімъ ми о тімъ ще поговоримо пізнішъ. Нині же ся москвофилська кліка не опонує противъ театру, а противне, потакує у всімъ театральному зарядові, бо знає добре, що при теперішнімъ заряді народній руський театръ доконче упасти мусить. Упадокъ театру, то виграна москвофилської партії; — отже и знову ясно, для чого вона о веляді заряду театрального ані чичиркъ.

Всімъ звісно, що народня партія, которой органомъ есть „Мета“, въ ту пору, коли москвофили противъ руського театру ворогували,

ентузіастично тій інституції народній прихильна була, бо вона бачила якийсь ладъ въ керовництві тої же, незалежність відъ впливівъ москвофилської кліки, угоджуванне думці народній и надію на будущий поступъ інституції. Народня партія піднесла опозицію ажъ тоді, коли побачила, що така важна інституція зачинзе заснічуватись, що вона підпала частию підъ впливи москвофилської кліки, що не було въ ній ані технічного поступу ані економічного ладу, и що вона черезъ те хилитця до упадку. Изъ того може всякий розумний чоловікъ заключити, що початкова згода и теперішня опозиція народнєй партії зъ початковою опозицією и теперішнєю згодою москвофилської кліки въ справі животній руського театру нічого ідентичного не мають, що отже ся опозиція, котору ми нині публичнєю зділати примушені, не походить зъ побудокъ школолюбивихъ, зъ якихъ власне походить теперішня згода ненароднєй кліки зъ поступками Театрального Виділу, але зъ широкого патріотизму, маючого на цілі: уратувати відъ упадку одну зъ найважливішихъ інституцій.

Народня партія буде певне першою, котора, після усунення теперішніхъ недотатківъ Руського Театру, т. е. після захоронення тої інституції відъ неминучого упадку, свою опозицію замінить въ найревнїшу прихильність; ми навіть певні, що теперішня опозиція наша більше користи принесе театрові, ніжъ нинїшня облудна мовчальність органівъ москвофилської кліки. Або-жъ то не облуда зо сторови тихъ панівъ, коли „Слово“, помістивши перель кількома неділями Справозданне Виділу Театрального и Рахуки Театру, не зробило найменшої уваги надъ тими актами, мимо того, що зъ нихъ намацально показуютья всі недотатки заряду театрального? Чи взяти се на щотъ удивлючої недолугости помянутої редакції, чи на щотъ її неприхильности для широ-руського народнєго театру? Ми будемо мати спосібность доказати пізнішъ, що воно походить зъ сего послїднєго мотива.

(Дальше буде).

Глядь Часописей.

Zukunft, читателі которої збільшали нині читателями упавшого Ost und West-a, препизуе впятъ свою програму, котору ми зъ того взгляду, що, вона ведля нашої думки, повинна бути програмою всіхъ австрійськихъ Славянъ, отже и насъ Русинівъ, тутъ поміщаемо, бажаючи заразомъ розбудити для того органа учинну прихильність и

між тими родимцями, которі досі його не знають. „Наша програма — каже Zukunft — називається: жовтневий дипломъ. Ми хочемо передовсімъ, щобъ вінъ стався повною истиною, щобъ вінъ осушився. Дипломъ не знає ані изби панівъ, ані прямихъ виборівъ до государственной ради, ані октройного §-а 13-го, ані тіснішої государственной ради яко постійної парламентарної институції. Ми хочемо отже щобъ въ усіхъ тихъ точкахъ вернутись до жовтневого диплому. Но зъ другої сторони жадаємо, щобъ сойма, пештянський и загребський, въ дорозі конституційної угоди зъ короною, свого права до призволювання рекрутівъ и податківъ зреклися въ користь такої государственной ради, якъ отсе вона установаляеця дипломомъ, — але тільки й такої. Ми бажаємо сего, понеже ми въ дуализмі не меншъ велику небезпечу для Австрії и її Славянъ добачаємо, якъ у системі бюрократичней и парламентарної централизації. Ядро-жъ дуализму лежить для насъ у законодавчімъ розполовиченню государственного бюджета поміжъ Віднемъ и Пештомъ-Загребомъ. Се розполовиченне, до которого німецькі и малярські дуалісти вже нині пробираютця, признавати, значилося би допускати постійний розколъ монархіи, а зъ нею и австрійськихъ Славянъ, на дві окремі половини. Стільки о державоправнихъ питанняхъ кардинальнихъ. Політичну свободу уважаємо въ Австрії яко органично звязану зъ народнєю рівноправністю. Хто противъ сеї говорить и робить, той личкуеця, мовлячи, що вінъ бажає політичней свободи. Ті народні гегемони, чи вони Німці, чи Маляри, которі-бъ політичні институції Австрії такъ зьорганізувати хотіли, щобъ ними по лівімъ боці Литави — німецькому, а по правімъ — малярському елементові народню гегемонию впеvнити, брешуть, коли визнають себе „либералами“. Нелиберализмъ въ області народній доводить въ Австрії самоконечно и до нелиберализму політичнєго, бо коли одинокі народи надъ иншими панувати хотять, то вони мусять и політичну свободу сихъ послідніхъ нехтувати, щобъ оппозицію тихже на полі народнімъ придушити. Отже ми будемо зъ німецькими и малярськими либералами ити зъ-такъ далеко, за-якъ вони діло свободи по правді заступатимуть; но ми будемо енергично противъ нихъ боротись, якъ-скоро вони, хочъ-би й підъ маскою політичнєго либерализму, провинять несправедливостями супротивъ иншихъ народностей. Въ інтересі політичней свободи яко-же народнєго саморяду, будемо стояти супротивъ пралідичнєго австрійського лиха — бюрократії — за найобширнішою самоуправою краївъ, округівъ и комитатівъ, а въ народнєму згляді ще особливе за рівноправністю поединчихъ народніхъ племенъ въ школі,

уряді и церкві. Що тичитця Угорщини, будемо невгомно за тимъ промовляти, щоби Славяне того королівства про-міжъ собою и зъ Волохами порозумілися о вспільнімъ поступованню для забезпечення собі народнєй рівноправности. Зачіпляючи за историчне право всюди тамъ, де воно ажъ до найновішого часу діяльне було або въ самовіжі народівъ живо удержалося, будемо однакже завсїди на те наставати, щоби се праве въ дусі справедливости чинилось або змінялось. (Се важний уступъ для насъ Русинівъ. Ред.). Автономний саморядъ кожної законно признаної церкви супротивъ держави и повна рівноправність исповіданій є для насъ рівно свѣтєе добро, и ми будемо за ними обставати въ інтересі свободи, рівности передъ правомъ и згоди міжъ нами Славянами. Православна Церква є всюди заразомъ и церквою народнєю; католицька церква не хоче и не може розвазатись на церкви народні, власне тому, що вона хоче останутись католицькою; однакже ніщо не зупиняє католицький клиръ, щоби вінъ бувъ народнімъ, и ми Славяне всі — Хорвати, Словінці, Поляки, Словаки и Чехи — зъ гордостю о католицькімъ парафіяльнімъ духовенстві, и не тільки объ німъ однімъ, сказати можемо, що воно у взгляді народнєй думки відъ православного и протестантського ні въ чімъ не пуше. Ми признаємо, що своєю соціальною незалежностю тежъ політично незалежна шляхта не тільки не є перешкодою, але, підъ деякими напередками, навіть елементомъ політичнєй свободи. Малярська и хорватська аристокрація зъєднала собі ажъ до найновішого часу, чеська-же колись-то, великі заслуги въ отчизні. Великій часті австрійської шляхти ажъ-геть-то нестаеть ще нині політичнєго образования и зміслу для політичнєй свободи. Чого ми ще наконець відъ нашої славянської шляхти жадаємо, а въ чімъ вона, виймивши польську, по найбільшій часті ще всего бажати оставляє, то — народній духъ. Одна фракція тої шляхти є навіть по-просту противонароднєй думки, друга часть по-крайній мірі народно-индиферентна; но обоє єсть гріхомъ противъ народу, до которого шляхта належить а заразомъ політичнімъ блудомъ; бо аристокрація має о стільки будущину въ Австрії, о скільки вона обстає за истотою свободи и за добре право народностей. Що ми наконець за ширу свободу печаті, за незалежність правосудия, за свободне право стоварішення боротимемось, не треба объ сімъ ажъ упевняти. Въ народно-господарській області стоїмо навві за повольнимъ приближеннемъ до засадъ свободної торгівлі, которе передовсімъ енергичнімъ піднесеннемъ продукції у внутрі и помноженемъ нашихъ комунікаційнихъ способівъ приготовлене бути мусить.

Наші-жъ державно-господарські клопоти злічаємо переважно яко органічній наслідокъ нашого внутрішнього політичного стану. Розв'язати державо-правні питання въ душі жовтневого диплому значить тежъ положити кінець нашій фінансовій мизерії. — Сподіваємося, що и ми сій програмі, зъ которою кожний, всімъ славянськимъ народамъ въ Австрії — а тимъ самимъ и сій послідній — добра бажачий Славянинъ конче згодиться мусить, міжъ нашою народною партією одногосий привіть з'єднаємо, а що народня руська партія въ недалекімъ часі у насъ пануюча стане, въ те віримо такъ твердо якъ у спасенне — крашу будущесть — нашого руського народу въ особенності и Славянщини загально.

Якъ давнішъ инші славянські федералістичні органи, особливе Zukunft и hlas, вітали програму „Мети“, такъ нині и чеський Narod, говорячи о тімъ, якъ які днівники прийняли артикулъ п. Палацького о ідеї австрійської держави, одзиваєтця о насъ слідуєчими словами: „Мета“ на конець, подаючи грістний витягъ зъ тихъ розправъ, каже виразно, „що ми Русини основуємо свою політику на тій ідеї“. Тішить насъ сердечно, що Русини такъ рішучо зголошаютьця до федералістичного прапору и з'єднання Славянства у вспільній програмі політичній, якъ отсе п. Климковичъ, місяць назадъ, обширнішъ виложивъ у „Меті“; но дослідно бажали-бъ ми, що-бъ тее пересвідченне було засгупуване тежъ уставними вибранцями того народу, особливе въ Відні. Памятаємо собі, що п. Дідицький виразивсь-було у львівському „Слові“ при першімъ обісланню госу-сударственной ради въ тімъ самімъ змислі, именно вкладаючи до серця посламъ руськимъ, щобъ вони держалися Чехівъ; а якъ додамо до того, що знаємо зъ власнихъ розмовъ зъ деякими народодлюбцями галицько-руськими, которі виразили повну згодність свою зъ політичними проводцями народу чеського, то изъ усєго здаєтця, що образована верства у тихъ побратимцівъ нашихъ, по-за-кільки їхні одностивці є независлі, рішучо стоїть за порозуміннемъ політичнімъ межі австрійськими Славянами загально, а міжъ Русинами, Хорватами и Чехами особливе. А-далі вельми жалуємо, що уставне заступництво Русинівъ дісталося въ руки людямъ, которихъ політична здібність ані зъ-такъ далеко не сягає, щобъ вони держалися того, що свічніші їхні родимці одномисленно признають за праве и спасенне. Уповаймо, що теевъ користь австрійського Славянства загально въ будуще поправитця, и що, якъ усюду, такъ и тамъ розумъ звитяжить надъ невіжосттю.“ —

Огляд політичній.

Опозиційна журналістика в Австрії не може поведичатися великою гараздивостю. Суб'єктивне і в найновішій часі об'єктивне поступованне в справах тискових коштувало її, ще передь заво-ваннемъ карної новелі и нового закона о поступованню в справахъ печатнихъ, найменше суму: 50 літь криминалу, отже на кожний рікъ министрванна п. Шмерлінга більше ніжъ одна леценія. Теперъ же більшість посольської изби, вразъ зъ тою фракцією, котора урядъ за таке положенне опозиційної пресси одвічальнимъ зробити хотіла, заво-тувала и тую новеллю и той законъ, приняла отже тую одвічальність на себе солідарно зъ министерствомъ. Въ помянутімъ законі находитця именно §. 16., ведля которого прокураторъ державний навіть тоді, хотъ би вінъ противъ жадної певної особи обжалованне не підносивъ, може викликати карний вирокъ, безъ того, щобъ черезъ такий вирокъ усунулося карне поступованне противъ особи, коли-бъ тее виточити потреба явилась. Симъ §-мъ получивъ урядъ, именно прокуратори державні, дистрикційну власть, навіть тоді об'єктивні преслідованна перепроваджати, коли-бъ судамъ особа, будуча авторомъ винованого артикулу, знана и досяжна була. Въ избі, котора такий законъ ухваляє, сидять, мимоходомъ сказавши, три чи чотири десятки *doctorum juris*. Зъ опозиційнихъ мовцівъ виразивъ блаженно-віруючий професоръ Гербстъ ожиданне, що министерство правосудія якоюсь автентичною интерпрегацією сего закона дасть прокураторамъ зрозуміти, що об'єктивне преслідованне пресси такимъ побитомъ, якъ воно досі діялося, не позволяетця; но п. министръ правосудія відправивъ категорично таку догадку, и все остаетця по давному.

— Павове Чарновичъ, Сричъ, Стаевичъ и Милетичъ, виступаючи зъ сербського народнього конгреса, заложили письмений протестъ противъ ухвали тогожъ зъ дня 22-го Марця, которою власті державній даетця право, конгресъ сербський переобразувати и порядокъ виборвий визначити, черезъ що, якъ сказано въ протесті, церковна автономія Сербівъ вь самімъ корені підриваєтця.

